

ZENİCA'DA NEVRUZ GELENEĞİ VE ŞENLİKLERİ

The Tradition and Celebrations of Nawruz in Zenica

Dr.Hasan Avni YÜKSEL*

GİRİŞ:

Kültür, toplumların her alanda kendilerini ifade edişleri ile kendilerini başkalarından ayıran kimlik kazandırıcı değerler bütünüdür.

Kültür unsurları ya edinilir, yaratılır ya da kimliklere ve ihtiyaçlara göre öğrenilerek geliştirilir.

Kültür, tarihi ve süreklidir. Bireyler arasında paylaşılır olmasından dolayı da toplumsaldır, birleştirici ve bütünleştiricidir.

Yeni kültürlerin oluşumunda etkileşimin ve hakim kültürlerden alıntılının önemli bir yeri vardır.

Hakim kültürlerin bütünüyle benimsenmesi veya mevcut kültüre tesiri çeşitli şekillerde mümkün olmaktadır. Burada benimsenen yeni inanç sisteminin, yani dinin rolü çok önemlidir.

Ortak inançtan hareketle benimsenen bazı törensel unsurlar zamanla özümsemiş ve birtakım yerel unsurların da katılımı ile yeni isim ve izahlarla günümüze kadar gelmiştir.

Tarih ve din birliği olan farklı toplumlarda kültür geçişleri daha hızlı olmakta ve çok geniş bir alanı kapsamaktadır.

Biz burada nevrüz konusunu bu çerçeve içerisinde ve halk kültürü açısından ele almak istiyoruz. Boşnak ve Türk kültürleri arasındaki benzerliklere ve geçişlere bu açıdan bakmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

NEVRUZ:

Nevruz, bilhassa doğu milletlerinde yaygın olan bir kültür olgusudur. Ancak bunu belirli bir coğrafya ile sınırlamak doğru değildir.

Nevruzun temelinde yeniden doğuş, yeni bir yılın başlangıcı sözkonusu olduğuna göre farklı toplumlarda farklı şekil ve farklı amaçta da olsa neticede bir ortak noktada buluştuğu görülmektedir.

Başlangıcını tam olarak bilmediğimiz, ancak insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişinin olduğunu kabul ettiğimiz nevrüzün kelime olarak karşılığı kısaca, yeni gün ve yeni yılın başlangıcı demektir.

İslâmiyet öncesi Türk hayatında yeni yılın bolluk-bereket içinde geçmesi için çeşitli törenler, çeşitli eğlenceler düzenlenirdi.

Oğuzlarda bu tarih baharın başlangıcı olarak kabul edilirdi.

Aynı zamanda nevrüz, Türklerin Ergenekon'dan çıktığı gün olarak bilinirdi ve 12 hayvanlı Türk takviminin de başlangıcı idi.

İslâmiyetle birlikte nevrüzün başlangıcı hakkındaki izahlarda değişiklikler görüldü.

Bu, bir yerde Hazreti Adem'in yaratıldığı gün iken, bir yerde Yunus Peygamberin balığın karnından kurtulduğu gün; başka bir yerde Nuh Peygamberin gemisinin Tufandan sonra karaya oturduğu gün; başka bir yerde ise Hz. Muhammed'e peygamberlik müjdesinin verildiği gün olarak izah edildi.

Anadolu'ya gelen Türkler, İslâmiyeti kabul ettikten sonra da nevrüz geleneğini devam ettirmişlerdir.

Türk kültüründe çok önemli bir yeri olan ve kökü çok derinlere giden nevrüz geleneği Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de devam etmiş ve bayram niteliğinde büyük törenlerle kutlanmıştır.

* Bosna Hersek Zenica Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı, hayuksel@gmail.com

Din odaklı kültür etkileşimi ve geçişlerinin en tipik örneği olan nevruz, Türkler kanalıyla İslâmiyeti kabul eden ve asırlarca Türk hakimiyetinde kalan milletlerce kolayca benimsenmiş ve yerel unsurlar da katılarak asırlarca kutlanmıştır.

Nevruz, Osmanlı coğrafyasında genel olarak “**Nevruz-ı Sultanî**” adıyla kutlanmaktaydı. Bu ifadenin yanında başka isimler de kullanılmıştır.

Osmanlı dönemi Balkan coğrafyası kültür geçişlerinin adeta bir laboratuvarıdır.

Bosna’da Türk kültür unsurlarına hemen her sahada rastlamak mümkündür. Bunu destanlarda, fıkralarda, masallarda atasözü ve deyimlerde, adetlerde de görebilmekteyiz

Müslümanlığın kabulü, Boşnak halkını her alanda Türklere yaklaştırmış ve Türk kültür değerleri kolayca özümsemiştir. Bunda Tekkelerin, zaviyelerin, medrese ve mekteplerin büyük rolleri olmuştur.

Meselâ, Osmanlıların Bosna’ya getirdiği mevlid geleneği hâlâ bütün canlılığı ile devam etmektedir. Süleyman Çelebi’nin mevlidi ve bazı ilahiler Boşnakça yanında Türkçe olarak da okunmaktadır.

Bir zamanlar Türkçe bilmek, saray kültürüne sahip olmak aydın olmanın, şehirli olmanın bir göstergesi imiş. Etraflarındaki Hristiyan toplulukların Boşnaklar için “**Türk**” ifadesini kullanmaları bu açıdan yadırganacak bir durum değildir.

Osmanlıdaki nevruz geleneği Bosna’da sadece folklorik bir unsur olarak benimsenip devam etmemiştir. Bunun edebiyata da yansımaları olmuştur.

Edebiyatımızdaki “**nevruziye**” geleneği Boşnak şairleri tarafından da benimsenmiştir.

Osmanlı döneminde(1463 – 1878) Türkçe yazan çok sayıda Boşnak şairi nevruziyeler yazmıştır. Meselâ 16. yüzyılda yaşayan **Mostarlı Ziyai** (Zijai

Mostarac), yine Saraybosna’da doğan ve Kadiri Sinan Tekkesi şeyhi olan **Hasan Kaimî Dede** (Hasan Kaimija) nevruziye yazan şairlerdendir.

Bunlardan başka nevruziye yazan çok sayıda şair vardır:

17.yüzyıl şairlerinden **Senaî, Bosnalı Mahir** (1649 – 1710), **Çengizade Foçevî Zeynel Beg** (18.yy), **Bosnalı Fevzî** (17.yy), **Mostarlı Senaî** (17.yy), **Mostarlı Derviş Ubeydî** (17.yy), **Bosnalı Sabit Ujiçevi** (1650-1713), **Bosnalı Ahmed Talib, Yetîmi Mostarî**, gibi isimleri söyleyebiliriz.

Meselâ Bosnalı Ahmed Talib’in, **Çıkdı seyr-i gülşene serv-i hırâmân fevc fevc**
Nüzhet-i gülzâre geldi şâh-ı yârân fevc fevc
diye başlayan nevruz gazeli, ile Bosnalı Senaî’nin;

Hurrem oldu bağ-ı gülzâr içre gül handân henüz
Nevbahâr irdi yine ‘ışk ehli sergerdân henüz.

beyiti ile başlayan nevruz gazeli bu türün güzel örneklerindedir.

Sultan nevruz, Balkan coğrafyasında, bilhassa Türklerin yoğunluklu olarak bulunduğu yerlerde ve müslümanlığı kabul eden diğer topluluklarda(yani Boşnaklarda, Arnavutlarda) asırlardır kutlanmıştır.

Bosna’da konuya dini açıdan yaklaşan tekkeler eskiden olduğu gibi günümüzde de nevruzu düzenledikleri törenlerde zikir ve ilahilerle kutlanmaktadır.

Bazı yazarlar Bosna’da nevruzun Bektaşî tekkelerinde de kutlandığını söylüyorlar. Ancak, günümüzde Bosna’da Bektaşîliğin izleri silinmiştir. Günümüzde yaşayan ve faaliyetleri serbest olan tekkelerin başında Nakşi kaynaklı olanlar gelmektedir.

(Meselâ, 2009’un 21 Martında Kaçuni’deki bir Nakşi tekkesinde düzen-

lenen nevrüz törenine bizzat katıldık ve oradaki kalabalığın dinî coşkusuyla ya-
kından gördük.)

Yaptığımız kaynak ve saha araş-
tırmalarında Bosna genelinde veya
Zenica’da yapılan nevrüz törenleri ile il-
gili ciddi bir çalışmaya ve kaynak bilgiye
rastlayamadığımızı da belirtmek isteriz.

Geçmişte coşku ile kutlanan nevrüz
şenlikleri bazı bölgelerde zamanla eski
önemini kaybetmiş ve unutulmuştur.
Bunda, başka kültür unsurlarının bas-
kın hale gelmesi, Avusturya hakimiyeti,
ideolojik baskılar ve rejim etkili olmuş-
tur. Ayrıca halkına ve kendi kültürüne
yabancı kalan aydın duyarsızlığını da
ekleyebiliriz.

Millî benliğin korunmasında folk-
lorik değerlerin önemini bilenler, köylü
âdetleri diye küçümsenip unutturulma-
ya çalışılan bu kültür değerlerini tekrar
eski zamanlardaki canlı hallerine kavuş-
turmak için gayret göstermektedirler.

Nevrüz şenliklerinin Zenica’da ilgi
görmesi başka şehirleri de harekete ge-
çirmiş ve bazı yerlerde değişik adlarla
küçük çapta da olsa kutlanmaya başlan-
mıştır. Travnik’te **“kayganiya günü”**,
Donj Vakuf’ta **“sultan mevlüd”** veya
“sultan nevrüz” adları altında kutlan-
maktadır.

Ülke dışında yaşayan Zenicalıların
nevrüzü yaşadıkları yerlerde de kutla-
dıklarını biliyoruz. Meselâ son iki yıldır
Avustralya’nın Melburn şehrinde yaşa-
yan 700 kadar Zenicalı nevrüzü 21 Mart-
ta kutlamışlardır.

Zenica’da düzenlenen nevrüz şen-
liklerinin başlangıcı konusunda yazılı
bir kaynağa ulaşılammıştır. Sadece
Türkçe ve Boşnakça şiirler yazan tanın-
mış şair ve yazar Başekija(1732 - 1809)
Lijetopis adlı eserinde nevrüzün üç ayrı
yerde kutlandığını belirtir ki, bunlardan
birisini Zenica’dır.

Halk nevrüz geleneğinin
Osmanlı’nın Bosna’ya gelişi ile başladığı-
na inanmaktadır.

Zenica’da asırlardır kutlanan nevrüz

sadece son savaş döneminde kesinti-
ye uğramış fakat savaştan sonra bu yıla
kadar aralıksız devam etmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi nevrüz-
a Zenica’da **“çimburiyada”** denmek-
tedir. Biraz anlam kaymasına uğrayan
Çimburiyada’nın sözlük karşılığı **“et
omlet şenliği”** dir.

Yaşlıların anlattıklarına ve Prof.
Dr. Hamdi Hasan’ın nevrüz ile ilgili bir
yazısında belirttiğine göre nevrüzde ka-
zanlar dolusu helva pişirilip çok sayıda
ekmek alınarak öğretmenler vasıtasıyla
öğrencilere dağıtılmış.

Genel halk bayramı olarak nitelen-
dirilen sultan nevrüz tören ve şenlikleri-
ne çocukların yanında genç kızlar, deli-
kanlılar, kadınlar ve yaşlılar katılmış.

Sabah erkenden çocuklar kaldırılıp
banyo yaptırılır, yeni elbiseler giydiril-
erek tören için hazırlanmış. O gün
erken saatlerde yüksek yerlere, nehir
kenarlarına ve diğer mesire yerlerine
gidilmiştir. Nevrüz için hazırlanan özel
yemekler yendikten sonra hısımlar-
akraba ziyaretleri yapılmıştır. Bu ziyaretler ve
eğlenceler ortalık kararınca kadar de-
vam eder, meydanlarda düzenlenen eğ-
lencelerde gençler gece yarısına kadar
eğlenirlermiş.

Bosna’nın ortasında yer alan ve ilk
dört büyük şehirden biri olan Zenica’daki
Çimburiyada hazırlıkları bir gün önce-
den başlıyor. Eskiden nevrüz için yeni
elbiseler ve hediyeler alınır, evler temiz-
lenmiştir. Bunların bir kısmı unutulmuş.
Şimdilerde yapılan ev temizliği bahar ve
yeni yıl temizliği olarak nitelendiriliyor.

Şenliklerin yapıldığı yer Bosna Neh-
rinin kenarında bulunan ve çok geniş bir
alanı kapsayan **Kamberoviç Parkı**’dır.

**Zenica-Doboy Kantonu Turizm
Derneği** tarafından şehrin belirli yer-
lerine çimburiyada ile ilgili pankartlar
asılıyor. Yine parkın içindeki bayrak di-
reklerine üzerinde çimburiyada amble-
mi bulunan flamalar çekiliyor. Gecedden
veya 21 Mart sabahı erkenden aileler,
arkadaş grupları, bazı dernekler ve ku-

l pller çadırlar kuruyorlar.

Yine bir gün öncesinden ilköğretim okullarından seçilen izci gruplarınca Kamberoviç Parkında temizlik yapıyor, çocuklara ikramda bulunuluyor. Buna sembolik bir temizlik diyebiliriz. Asıl temizlik belediye görevlileri tarafından yapılmaktadır.

Nevruz geleneklerinin tekrar canlandırılıp devam etmesine değişik kurum ve kuruluşlar sponsor olarak önemli katkılarda bulunuyor. Mesela bu yıl bir kurum, belirlenen bir ilköğretim okulunda yüzlerce yumurtadan kaygana yaptırdı ve **lepina** denen ekmeklere koydurarak meyve suları ile birlikte öğrencilere dağıttırdı. Bu işi horoz kıyafetine bürünmüş bir genç üstlendi. Horoz kıyafetindeki gene **imburko**(yumurta adam veya omlet adam) denmektedir. Öğrenciler yumurtalarını yerken çimburiyada hakkında bilgi verildi.

Yumurta imburiyadanın sembolüdür. 21 Mart sabahı aileler, arkadaş grupları bazı dernek ve ticari kuruluşlar kurdukları ocaklarda veya karavanlarında yumurta haşlıyor veya kaygana yapıyorlar ve pişirdikleri yumurtaları ekmek içinde isteyen herkese dağıtıyorlar.

Haşlanan yumurtalar boyanıp s slenmiyor. Zenica'da yumurta boyayıp süslemeyi paskalya bayramında Hristiyanlar yapıyor. Yumurta Müslüman ve Hristiyanlarda aynı anlamları ifade ediyor, ancak Müslümanlar, Hristiyanlarla olan farklılıklarını bu şekilde gösteriyorlar.

Kamberoviç Parkı günün ilk saatlerinde dolmaya başlıyor. ad rcılar bilhassa nehir kenarını tercih ediyorlar. Sembolik olarak birkaç kişi mayo ile nehre girerek yüzüyor, yıkanıyor. Bu motif baharla birlikte bedeninin temizliği anlamına gelmektedir.

Nevruz alanı reng renk bir görünüm içindedir: Grupların çoğu kurdukları ad rlarda veya oluşturdukları g lgeliklerde evlerinden getirdikleri masaları yiyecek ve içeceklerle donatıyorlar.

Bir tarafta, mangallarda pişen tavuk kanatları, etler, köfteler, diğer tarafta demir sopalara geçirilmiş dönen kuzular, k zlenen mantarlar ve askı ocaklarda pişen yemekler, tavalarda yapılan kayganalar. Dumanlar ve et kokuları arasında dolaşan kızıl erkekli, yaşlı genç insanlar. Akerdionlar eşliğinde söylenen sevdalinkalar.

Zenica'da eğlencelerde en çok kullanılan müzik aleti harmonika(akerdion) dır. Harmonika eşliğinde şarkı söyleyen grupların dışında bir çalgıcı grubu da parkta neşeli şarkılar alıp söyleyerek bahşiş topluyor.

Eskiden imburiyada ile ilgili şarkılar varmış fakat bunlar zaman içinde unutulmuş. Gün boyunca ZTV ve yerel radyolarda çimburiyada ile ilgili bestelenen yeni bir şarkının sık sık tekrar edilmesi gelecek için umut verici bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Parkın çeşitli yerlerine nevruzun amblemi ve nevruz ile ilgili bir şiir asılıyor:

Zakletva Vjernosti imburiyadi

Zaklinjem se svojom aşu

İ na tavi ovom maşu

Tradicijom stoljetom

Ovom vatrom proljenom.

Nevinoşu dijrteta

Ljuskom kokoşijeg jajeta

Zutinom zumanceta.

Da u:

Tako mi moje mladosti

Do najdublje starosti

Bez obzira na vrijeme

İl'me mučilo kakvo breme

Bez obzira na novčano stanje

Uvijek peći imbur i janje

Takoder

Bez obzira na sve moguće

Njeggovau tradijciju ove imburijade

Zivjeli ko li dogodine!!

şiirin T rke karşılığı s yle:

imburiyada yemini

Tavadaki yağ ile / Yüz yıllık geleneği ile

/ Bu ilkbahar ateşi ile / Çocukların saf-
lığı ile / Yumurtanın kabuğu ile / Yu-
murtanın beyazı ve sarısı ile / Onurumla
yemin ediyorum / Ve diyorum ki / Genç-
liğimden yaşlılığıma kadar / Havaya ve
para durumuna bakmadan / Her zaman
omlet pişireceğim ve kuzu çevireceğim /
Ve en sonunda yemin ediyorum ki / Çim-
buriyada geleneklerini her zaman / Uy-
gulayacağım ve koruyacağım / Gelecek
yıl kimi sağ kimi ölü !!!

Halkın eğlencesi devam ederken başında kuzu postundan yapılmış beyaz börklü, takma pala bıyıklı, değişik kıya-
fetli bir genç halkın arasında dolaşarak onlara birşeyler söylüyor, şakalaşiyor. Çocuklar bu değişik kıyafetli gencin pe-
şine takılıp şenlik alanını dolaşıyorlar.

Kamberoviç Parkı büyük bir pana-
yır görünümündedir: Pamuk şekerciler,
elma şekerciler, meşrubatçılar, baloncu-
lar, oyuncakçılar, hediyelik eşya satan-
lar, kendi faaliyetlerini sergileyen grup
ve kuruluşlar, yağlıboya veya karakalem
resim yapanlar güne başka bir anlam
katıyorlar.

Daha önceden ilköğretim okulları
arasında düzenlenen şiir, resim ve kom-
pozisyon yarışmalarında ödül alanların
ödülleri de bugün veriliyor. Parkta bu-
lunan **Türk Çeşmesi** önünde beledi-
ye başkanı veya bir yetkili tarafından
ödüller dağıtılıyor. Millî kıyafetli grup-
lar tarafından halk oyunları oynanıyor,
şarkılar, türküler söyleniyor. Okul grup-
larının dışında değişik derneklerin halk
oyunları ekipleri de nehrin kenarında
oyunlarını sergiliyor.

Rafting kulübü tarafından düzen-
lenen rafting yarışları halkın büyük
ilgisini çekiyor. Halk nehir boyunca bu
yarışmayı ilgi ve alkışlarla izliyor. Bu
yarışmalar her yıl düzenleniyor.

Çimburiyada eğlencelerine Zeni-
ca halkından başka çevredeki yerleşim
merkezlerinden de insanlar katılıyor.

Gerek yerel gerekse başka yerler-
den gelen televizyon kanalları çekimler
ve röportajlar yapıyor.

Yine bu günlerde "**Zenica İlkbaha-
rı**" adıyla bir ay kadar süren bir kültür
festivali de başlıyor.

SONUÇ:

Kültürlerin muhafazakârlıkları ya-
nında yeniliğe ve yeni kültürlerle açık
oluşları zaman içinde değişip gelişme-
lerine yol açar. Bu nedenle Müslüman
Boşnak kültürünün gelişip zenginleşme-
sinde muhakkak ki, yaklaşık 450 yıllık
bir Osmanlı birlikteliğinin izleri olmuş-
tur, nevrüz da bunlardan biridir.

Ortak kültür değerlerinin bir an
önce ve yeni bakış açılarıyla derlenip
değerlendirilmesinde Türk ve Boşnak
aydınlarına görevler düşmektedir.

Avrupa kıtasında, etrafındaki farklı
kültürlerin bombardımanına maruz ka-
lan Boşnak kimliğinin devamı için buna
ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*, İstanbul, 1959.
- İsen, Mustafa. *Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997.
- Kujundziç, Enes. *Bošnjacka Tradicijska kultura Us-pomenar*, Sarajevo, 2009.
- Kujundziç, Enes. *Narodna Književnost Bošnjaka*, Zenica, 2001.
- Nametak, Fehim. *Pregled Knjižennog Stvaranja Bosansko-Hercegovačkih Muslimana na Turs-kom Jeziku*, Sarajevo, 1989.
- Hamdi Hasan. "Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hidrellez Kutlamaları ile İlgili Âdet ve Kutla-malar". Tebliğ metni, 2005.
- Amine Şiljak-Jesenkoviç. "Dil ve Kültür İlişkilerinin Işığında Türkçenin Boşnakçaya Etkileri." *Balkanlarda İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu*, Tebliğler, IRCICA 2000.
- Dizdareviç, Sedad. "Nevruz-İranska Nova Godina", *Novihorizonti*, Decembar, Zenica, 2007.
- Çay, M. Abdülhaluk. *Nevruz, Türk Ergenekon Bayra-mı*. İstanbul, 1971.
- Fevzi Bosnavi: Millet Genel Ktp. N.350.
- Adnan Kadriç, *Senai Bosnavi*. Mostarski bulbuli: Antologija 40 divanskih Mostars-kih pjesnika u Osmanskom periodu 1463-1678, Mula Sadra-İKC, OIS 21, Sarajevo 2010.
- Çengizade Foçevi Zejnîl-beg, GHB R.7301-7328, OIS R.29, MEK 1X:384-385.
- Hasan Zijai Mostari: Selimiye Ktp.-Edirne, 811-2127, Bak. M.Gürgendereli, Hasan Ziya'i: Hayatı, Eserleri-Sanatı ve Divan İnceleme-Metin, Ank. 2002.
- Güler, Ali, S.Akgül, Atilla Şimşek. *Türklük Bilgisi*, Ankara, 2001.